

संशोधनाचा विषय
महाराष्ट्रातील राजकीय प्रक्रिया -
न्याय व्यवस्था

Path.

Principal

Principal
Bhiwapur Mahavidyalaya,
Bhiwapur

अनुक्रमिका

- 1) प्रास्ताविक
- 2) महत्त्व
- 3) गरज
- 4) उद्दिष्टे
- 5) कारण
- 6) साहित्य न्यायव्यवस्थेची
- 7) न्यायव्यवस्था
- 8) परिचय
- 9) न्यायपालिकेची रचना
- 10) भारतातील न्यायपालिकेची भूमिका
- 11) न्यायव्यवस्थेचे महत्त्व
- 12) न्यायव्यवस्थेत असलेले दोषे
- 13) विधी व न्यायव्यवस्था
- 14) सर्वोच्च न्यायालयाने अधिकार क्षेत्र

प्रास्ताविक

प्रास्ताविकेमध्ये भारताचे लष्करी
 मा. मुख्य व्यायामी भार. सी. लोहोटी
 यांनी भारतातील व्यायीक विभागाची
 सुधारणा होव्याची आल्यांतिके
 कावश्यकता ह्याकडून जवळ लंजडांग
 स्वीकृत करून माहिती आणि लंजडांग
 नाचे व्यामालंमे समूह व्हावी
 याकारिता शक्ति द्योरण आणि कृती
 कार्यासाठी निमण दुरव्याप्त याच व
 ई. समितीचे संघटन व्हावे जसे
 प्रास्ताविक केले. भारतीय व्यायामपर्येक
 डीजीएल युगासाठी लया करणे.
 लंजडांग यांनी अंपर्ड साधणे ही
 स्वीकृत करून उपभोगात जाणणे आणि
 त्याद्वारे व्यायाम वितरण व्यवस्था कायदे
 द्वार्वद्वारे होवून विविध संबंधितांना
 त्याचा लाभ मिळावा, याकारिता शक्ति
 द्योरण लया दुरव्याप्त मस्त करणे हे
 ई. समितीचे कार्य होते. ई. समितीने
 निमण केले डीजीएल मंत्र्य हे त्यावेळेपा-
 रुन संबंधितांना - पहाकार, विधी, श,
 वास्तवीय विधी, प्रवर्तन अभिहित / कायदा
 समलंबजावणी संस्था आणि सामान्य नागरिक
 यांना प्रत्यक्ष वेळी व्यायीक आचारसामग्री
 आणि माहिती प्राप्त करणे जवळ जाले आहे.

महत्त्व

असंख्य - च 6 - उत्तर अयुनही, नागरिकोंना
 व्याप मिहापिव्याथा अयेश्या उपाम आणी
 शक्ता - चाज्यांच्या बाहुमताळ विरोधे उरणांरि
 संस्था म्णून ज्यामव्यपस्थेडे पाहिले
 जाले. महत्त्वपूर्ण घडामोडी घडलेल्या
 कायद्या 6 पु वणच्या प्रवालात भारतीय
 ज्यामव्यपस्थेचे अनेक अवतार होते.
 स्वातंत्र्याच्या शुरुवातीच्या वणति उच्च
 ज्यामव्यपस्थेची ज्यामीडु काव्हाजाच्या
 प्रतिबंधित मयदिया वापर कामकाज
 लांगु उरणांम। संसदेसारख्या संस्थेवर
 नियंत्रण म्णून केला जातो. ज्याच्या वापर
 मोठ्या प्रमाणात ज्यामीडु पुनरावलोकनाच्या
 काळिदोर केला जात असे. ज्यामव्यपस्थेचे
 शुरुवातीच्या वणति तीन प्रवृत्त पैलू
 दिसतात. पहिला पैलू ज्यामव्यपस्था
 घटनात्मक मजकुराचे पालन करते; इतरा
 पैलू सरकारच्या विचारसरणीवर (समाजवा
 सकारात्मक कृती / कारणां शोरणे) प्रभाव
 लाडव्यात ज्यामव्यपस्थेने कामेकर प्रसाद
 प्रदरणात जमीनदारी रद्द करणे वेडादेशीर
 काणि मालमत्तेच्या कश्चिकारांचे उलंघन
 केल्याचे घोषित केले अलले तरी, ही
 तरपुढ ज्यामीडु राज्यघटनेच्या सकारात्मक
 अर्थ लावला जातो.

गरज

व्याय ही काठची गरज आहे.
भारतातील प्रत्येक नागरिकाला व्याय
मिठाविषयाचा ज्ञानि मागण्याचा संपूर्ण
कार्यकार व गरजेचा आहे. व्याय
मृदाचे नैसिद्द दृष्ट्या, विप्रेतवादीने, नैसर्गिक-
दृष्टीने निष्पक्षतेने समतेने बांधणे।
योग्य जलणे. व्याय हे समाजाचे
एक मुख्य व आपिभाज्य अंग आहे.
व्याय इला करतावा आविषयी जागेत
मत प्रवाद काढिले, परंतु त्यातील
नैसिद्द दृष्टिदोषातील वादले मत
सुद्धतात, सामुचे संस्कृतीत व्यायाचा
वापर वेगळ करतो. प्राचीन ग्रीक
तत्त्वज्ञानी लोरो यांनी त्यांच्या
शिष्टाचिन्तु या ग्रंथांत जाणि कार्टिस्टॉल
यांनी निडोपिभाष्या नितीजाशात व्यायाचे
कार्यचिन्तु सिद्धांत मांडले होते. संपूर्ण
इतिहासात विविध सिद्धांत स्थापित
केले गेले आहे. दैवि सिद्धांताच्या
वडिलांनी असे म्हणले आहे की
देवाड्डुन व्याय मिळते 1600 च्या
इजिप्त नॉन लॉड यांच्यासारख्या पर्यर
इशारातून व्याय मिळविला जातो.

उद्दिष्ट्ये

व्यामव्यवस्थेये उद्दिष्ट्ये देवह चले आणि
विवाद निवारण लपडेय नयुन व्यायाची
प्रतिष्ठापणा करणे हे असले आणि
व्याय प्रस्थापित दुरव्यासवि व्यायदाना-
लीक विलंब टाकव्यासवि प्रस्ये दूर
करणे हे ही आवश्यक असे प्रतिपादन
राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांनी केले
मध्यप्रत्येजातील जबलपूर येथे आज
कॉल इंडिया स्टेट न्यूडीजिज्म अडेडमीय
डायरेक्टर्स रिट्रीट' ये उपचारन आज
त्यांच्या हस्ते झाले त्यापेची ले वोकंत
होते. व्यायपाळितुत संग ज्ञानाय वापर
वास्त अस्तव्यावधुत राष्ट्रपतींनी यापेची
काबंई व्यस्त केला. देशातल्या 18,000
व्यायालयाने संगणकीकरण पूर्ण झाले
आहे. जानेवारी 2021 पर्यंत, अगदी
टाकेबंदीच्या काळातही, देशभरात सुमारे
76 लाख खटल्यांची कामासा पधतीने
सुनापणी झाली. राष्ट्रिय व्यायीय
डेरा थ्रीड, टाकल कोडय कोड आणि
क्यु आर कोड अशा उपडमांना
नामालिडु रसरापर परंती मिळत आहे.

व्यापक्यपर्या

कांग्रेसी व्यापक्यपर्या ए देशाया
काणि आपल्या देशाबद्दल कोलायसे
जाले तर आपल्या कोडशाहीन्या
अविभाज्य भाग आहे. भारत ही स्वतः
मोठी कोडशाही असल्याने, आपल्याकड
मोठी व्यापक्यपर्या आहे. जी आपल्या
जागरीकांच्या हिताये रक्षण करते हे
शुनिचित करते.

परिचय :

देशातील कायदा व सुव्यवस्था
राज्याची व्यापक्यपर्याची आहे. आपले
सर्वोच्च व्यापक्य आपल्या व्यापक्यपर्या
सर्वोच्च स्थानी आहे. त्यानंतर आपली
उच्च व्यापक्ये कायदित आहेत. या
आदिवासी आणि जनेडु व्यापक्ये आहेत.
व्यापक्येच्या जनेडु कुमीडा असतात.

व्यापक्येची रचना :

भारतीय व्यापक्यपर्या
ही ब्रिटीश सरकारच्या कायदेशीर व्यवस्थेवर
आधारित आहे. जी त्यांच्या कायदासुन
कायदित होती.

स्वातंत्र्यानंतर त्यास काही फारशा
 सुधारणा झाल्या नाहीत. २८ जानेवारी
 १९५० रोजी सर्वोच्च न्यायालय लागू झाले
 सर्वोच्च न्यायालयी कनेक्ट इतर भागां
 जगावहाय। काही हे देशातील सर्वोच्च
 न्यायालय आहे. आणि ते संविधानाचे
 रक्षक देखील आहे. भारताने सरन्याया-
 धीश आणि उत्तर २५ न्यायाधीशाद्वारे
 स्थापन केले जाते. सर्वोच्च न्यायालयातील
 न्यायाधीशांच्याही निमुष्कीराने सरन्यायाधी-
 शांच्याही शक्ती देखील जाते. सर्वोच्च
 न्यायालयी न्यायाधीशांना हरवण्यासाठी
 राष्ट्रपतींच्या कादेश कापश्यु आहे. तसेच,
 होळी सभासदपुत्र दोन वृत्तींमध्ये वडुमते
 मिळवणे लागते.

दुधीदुधी डोणत्या व्यक्तीला असे पाटल
 झाले की त्याला मिळालेला दुय्य न्यायालयीय
 निडाल सभासदकारु नसल्यास, ति व्यक्ती
 सर्वोच्च न्यायालयाडे कुरीत डर जाडते.
 हे गुड्डेगाराना माडू देखील डर राडते.
 आणि त्यांची जन्म ठेकू डिंगा फाडींची
 शिक्षा रडू डर जाडते. न्यायापाकिड श्रंतत्र
 अयल्लामुडे अभाजात जांतला सुनिश्चित
 डरव्यासवि ती नागरीडांच्या हक्काचे
 रक्षक रक्षण डर जाडते.

भारतातील व्यापारीकीची भूमिका :

व्यापारिक

श्वेतंत्र अल्पामुह संभाजान शांतता
 शुनिश्चित उरव्यासाठी ती नागरिकांच्या
 हक्कांचे सहज रक्षण करू शकते.
 मात्र त्याची भूमिका एवढ्यापुरती
 मर्यादित नाही देशात सुरक्षित कामकाज
 चालवणे यासाठी ते वेगवेगळ्या भूमिका
 बजावते.

प्रथम नवीन कायदे बनवण्यात
 व्यापारिकांच्या सर्वात मोठी भूमिका आहे.
 व्यापारिकांच्या ही आपल्या राज्यघटनेची तसेच
 अध्याया शायद्यांची योग्य व्याख्या आहे.
 त्यात नवीन कायदे तयार करव्याची
 तसेच आपल्या संविधानाचे उल्लंघन
 करणारी शक्ती करव्याची शक्ति आहे.
 गिवाय , व्यापारिकांच्या शायद्या
 डोणत्याही प्रकारच्या उल्लंघनात प्रतिबंध
 करते. त्याचप्रमाणे ते असे करतात
 दोषी आढळल्या व्यक्तीविरुद्ध यत्न
 करत आहेत. त्यानंत , व्यापारिकांच्या
 दोषीपणाचे पहाणे लक्षापूर्वक ऐकणे
 निर्णय देतात आणि त्यानुसार
 निर्णय घेवित करतात.

शिवाय, ती शालागा संस्था
 म्हणूनही काम करते. जाग्यधरनेशी
 संबंधित समस्यांचे अप्लीकेशन
 देव्यासाठी आयपालिक किंवा विधिमंडळ
 व्यायपालिकेची मदत घेते. जसे जनेउद
 घडते. शिवाय, व्यायव्यवस्था घटनात्मक
 प्रबन्हांत जिग्मि घेते. उदाहरणार्थ, डोण-
 त्याही शक्तीमध्ये वाढ असल्यास, त्यांना
 सर्वोच्च व्यायकमान ज्ञानले जाते. जेथे
 ले न्याळु असलेल्या विवादाच्या आधारावर
 संविधानाच्या अर्थ इसा लावायचा हे
 ठरवते.

श्रवति महत्वाचे, म्हणजे व्यायव्यवस्था
 ही नागरिकांच्या मुलभूत हक्कांची रक्षा
 आहे. प्रत्येकाला मुलभूत अधिकाराचा
 अधिकार आहे. तथापि, इच्छीच्छी इाही
 लोड इतरांचे हक्क हिरापून घेण्याचा
 प्रयत्न इतान, अशावेळी व्यायव्यवस्था
 अशी डोणलीही घटना घडु जसे
 मायी चाळी देते. आणि प्रत्येक नागरिकाला
 डोणंहाले जगू हेले.

व्यायव्यवस्थेचे महत्व

आपल्या देशातील लोड-
 चाही टिकवून ठेवण्यासाठी व्यायव्यवस्था अत्यंत

महत्वाची आहे. आपला स्वर्णि
 माहील आहे की, आज्ञाकार लोकावरील
 अध्यायाची प्रदुजे वाढली आहे. अध्याय-
 डाकू भेडभाव हील अयुक्त हे सर्व
 आंवापव्यारनाही व्यायव्यवस्थेने पाडुल
 दुस्यलंके पाहिले म्हणून, लोकांना त्यांच्या
 स्वतःच्या देशाला आणि धरामध्ये सुरक्षित
 वाळ्यात महत्त इतणे हे नेहमीपेक्षा
 महत्वाचे ठावले आहे ज्यांच्याकडे सत्ता
 आहे, त्यांना व्यायव्यवस्था लपावते आणि
 श्रमाज्ज्ञान संवृत्त ठेवण्याची प्रत्यक्ष इतते.
 हे लोकांना त्या जास्तिया गरवापर
 उरव्यापासुन शोधव्यास महत्त इतते.

व्यायव्यवस्थेला असलेले दोषेः

आपल्या
 देशाच्या व्यायपालिकेची स्थाना म्युप
 चांगली अयली तरीही पण व्यायपालिका
 अध्यायापासुन पूर्णपणे मुक्त नाही. यलंके
 निडाकी डाळ्यासगि लागणार वेड ही
 भारतीय व्यायव्यवस्थेची एक मोठी
 अडथळ आहे. आपण अशी अनेक
 उदाहरणे पाहलो. जिथे एखाद्या देशा
 निडाकं लागव्यासगि अनेक वर्षे पाठ
 पाहिली लागली आहे. अनेक यलंके
 व्यायव्यवस्थेला अनेक वर्षे चाकंत राहतात.

विधी व व्यापक्यवस्थाः

हिंदुस्थानातील

द्वितीय अमलान विहित झालेली व
विशेषतः १९३५ च्या कायद्याने केलेली
विधी व व्यापक्यवस्था हीच स्वतंत्र
भारतातही स्थूलमानाने तशीच चालू
ठेवण्यात आली. या दृष्टिने भारतीय
संविधानातील ३२ व ३६५ हे अनुच्छेद मत्वाचे
जाहेत. या दोन्ही अनुच्छेदानुसार भारतीय
संविधान अमलान येवयापूर्वी मंगलार्थ १९५०
आकाश्या प्रयत्नित झालेले सर्व
कायदेकायदे तसेच व्यापक्ये व
त्यांच्याशी निगडित झालेले सर्व
कायदये पूर्वीप्रमाणेच जाहिल्ल्यात राहिली
व कायदे इतकीच जाही तद्द्वारा इतकीच आली.
देशातील व्यापक्यीन व्यवस्थेची
एकात्मता जाहि एकरूपतेपणा टिकवून ठेवण्या-
साठी कायदारी व दिवाणी कायदा जाहि
प्रक्रिया, मृत्युपत्रे, वारसाहक्क, वीतजमीन
सोडून इतर बाबीसंबंधीचे इतर विधी,
संविधान कायदेशीर कायदेपत्राची जोडणी →
पुरावा विधी भारतीय संविधानातील
समाविष्ट विषयस्थीत समाविष्ट उल्लेख
जाहिल्ल्या जाहेत. [→ दिवाणी कायदा
कायदारी विधी.]

भारतीय विधीये मुख्य उगमस्थान
 म्द्वाने भारतीय सांविधानातीक लरकदी,
 पारंपारिकु डायद व निरयिपिधी (डेयकां)
 हे होत. याशिणय इयम स्वरूपाया भाधि
 नियमांया मोन गदही उगमस्थानी अरता
 त्यात डामडाजाये नियम, विधिनियम,
 उपविधि इत्यादीया समापेण होतो.
 डेप्रिय व घट्टराज्यांतीक शरडारे तसेय
 व्यामिडु शरक्यसंशय इ. डगा
 नियमापकी डुरतात. उख्य व्यायान्ये व सर्वोख्य
 व्यायान्ये यांनी दिलेले व्यापनिरयि हे
 देखीक डायद्याये एड महत्वान्ये उगमस्थान
 ठरते. [⇒ व्यापनिरयि] सर्वोख्य व्यायान्येण
 जाहीर डेलेका डायद देशातीक सर्व
 शरक्ययुधीतीक विषयासंबंधी संसदेक
 व शरक्ययुधीतीक विषयसंबंधीत घट्टराज्यांत
 डायदेडाबून डुरता येतात. शरक्ययुधी आगे
 आमाडिडु यादीतीक विषयासंबंधी डेप्रिय
 आनी घट्टराज्यांनी डेलेक्या भाधिनिममात
 विरोध वा विखंगती निमनि व्यान्यास
 डेप्रशरडारखान्य डायद मान्य डेक जातो.
 घट्टराज्याखं संबंधीत डायद्यासंबंधी
 शरक्ययुधीतीक मान्यता दिली, तरय
 तो त्या संबंधीत राज्यापुरत वेंच
 वर आडतो.

भारतीय संविधानान्धे एड अन्-
 न्यसाधारण वैशिष्ट्ये उल्लेखनिय आहे-
 ले म्हणजे देशात संधीय राज्यशासन
 स्वीकारलेले असले तरी संविधानाने
 एड एडसंध व एडात्म न्यायालयीन एड
 एडसंध व एडात्म दोहोन्धे कार्यदे
 पाठले ज्ञानान्. डिवा नाही हे पाहण्याची
 जवाबदारी न्यायव्यवस्थेवर ओपविली आहे.
 डायटारी अत्ता आणि न्यायसंस्था
 हे परस्परांपाकून वेगळे राखलेले
 आहेत. सर्वसाधारण न्यायालयव्यवस्थेने
 सर्वोच्च न्यायालय त्याचाली इतर
 इन्टिड न्यायालयांची इतरंड अशी
 क्रमवार श्रेणी आहे. आगदी तडाशी
 पंचायत न्यायालये असतात. न्यायपंचायत
 पंचायत, कदाकत, ग्रामकुचरी अशा
 विविध नावांनी ओळखली जाणारी
 ही न्यायालये न्यायी, सामान्य
 स्थळाव्या दिवाणी आणि फौजदारी खल्यांमे
 निर्णय देतात. प्रत्येक धरडरात्यात वेगवेगळ्या
 प्रकारची कायदा क्षेत्रे ठरविण्यात येतात.
 धरडरात्यात वेगवेगळ्या धरडरात्यात
 न्यायालयीन नित्ये असतात.

त्यांचा त्रिंशद दिवस सत्र व्यापारी
जेमलेले असतात. मृत्युदंड पात्र अशा
खल्यापर्यंत सर्व प्रकारचे खले त्रिंशद
व्यायालयाने चालू ठावतात. त्यापली
दिवानी अधिकारिता खललेली खतर उनिष्ठ
व्यायालये असतात पुढागरी व्याभव्यकस्थेदी
मुख्य व्यापदंडाधिकारी (प्रथम वर्ग) आणि
(द्वितीय वर्ग) जेमलेले असतात.

सर्वोच्च व्यायालयाने ६३
सरव्यापारी अशुभ इतर व्यापारी-
जांची संख्या शतरापेक्षा अधिक नसते.
या सर्वव्या नमोष्ठा राष्ट्रपती करतात.
त्यांच्या शेवटिल्ले पय ६५ वर्षे असते.
सर्वोच्च व्यायालयातील व्यापारीजांचे श्वालय
अबाधित राखव्यास ठी संविधानात तरतुदी
आहेत उदा, राष्ट्रपतीच्या आदेशाव्यतिरिक्त
कोणत्याही व्यापारीजाला डाडण टाडण येण
नाही. डेअरसरकार व घटकराजे जांच्यातील
दिवस दोन घटकराज्यातील वादग्रस्त प्रकरणांचा
निर्णय देव्याचा अधिकार सर्वोच्च व्यायालयास
आहे. तसेच संविधानातील मूलभूत दळ्यांश
(अनुच्छेद ३२) संबंधीची प्रकरणे सर्वोच्च
व्यायालयाने हायकोर्टाची
लागतात.

जयायीवु पुनार्वेलोडुनाय। जाधिकार
 सर्वोच्च तलेय उच्च जयायालये यांना
 जाडे. लखाव दिवाणी दिवा फौजदारी
 खरका लयाहया धरुडरायास्था जयायालय-
 डे सोपविठवाय जाधिकार सर्वोच्च जयाया-
 लयाय जाडे. जपीलांये खरके सर्वोच्च
 जयायालय थालंविने. जपील खरकागावतयी
 सर्वोच्च जयायालययी जशीडारीता जलमंत
 व्यापडु जाडे. देशातील डोगत्याही खरकाया
 जयायनिवमि जपील योग्य जाडे. जये
 वारकायस योग्य ती डायपिही ते डरु
 जाडे. [→ जपील →] लयायप्रमाणे शरुपतीनी
 पाठविलेल्या डोगत्याही बाबीसंबंधी
 (जबुखे १४३) खरका देण्यायी जाधिकारीता
 सर्वोच्च जयायालययस जाडे.
 इतरही डीही वाबलीत जपील
 प्रकारे सर्वोच्च जयायालयात थालंतात.
 डरु. लोकप्रतिनिधीविषमडु, जाधिनियमडु
 भारतातील सर्वोच्च धरकात्मडु जयायालय
 म्हणून ते प्रामुख्याने विविध राज्यंतील
 उच्च जयायालये जाणि डार जयायालये
 तलेय जयायाधिकारणांस्थां निडालाविडुथे
 जपील डरते. नागरीडांस्थां मुलंका हळ्यांये
 रक्षण डरते जाणि विविध सरकारी प्राधिकरवे
 तलेय डेर सरकार विरुध्द राज्य सरकार
 दिवा राज्य सरकार विरुध्द देशातील जल्यलय-

देखील त्यांचे काम आहे. एड सेलिंगर
 व्यायालय म्हणून ते भारताच्या राष्ट्रपती
 पुढे राज्यघटनेच्या अंतर्गत विशेषतः
 अंदाजित केलेल्या प्रशासकीय सुनापणी
 इतले. सर्वोच्च व्यायालयाने घोषित
 केलेल्या सर्वोच्च व्यायालयाचा काम
 भारतातील सर्व व्यायालयांसाठी काय
 केन्द्र आणि राज्य सरकारांना गंभीरकार्य
 बनतो. घटनेच्या कलम १४२ नुसार सर्वोच्च
 व्यायालयाच्या आदेशांची अंमलबजावणी
 करणे हे भारताच्या राष्ट्रपतीचे कर्तव्य
 आहे. आणि व्यायाच्या हिलासि आदेश
 वाटणारे डिवीजनही आदेश पारित इत्याथे
 मुळ आधिकार व्यायालयाला दिलेले आहेत.
 २८ जानेवारी १९५६ पासून आधीच्या प्रिन्सि
 डॉक्ट्रिनच्या व्यापीत समितीची जागा
 सर्वोच्च व्यायालयाने घेतलेली आहे.

सर्वोच्च व्यायालयाने अधिकार क्षेत्र

भारतीय राज्यघटनेच्या भाग ४४च्या अनुच्छेद १४ नुसार
 भारताच्या सर्वोच्च व्यायालयाने स्थापना इत्याय
 केली. भारतीय राज्यघटनेच्या चौथ्या अनुच्छेद ४४च्या
 व्याख्येच्या या प्रकरणाकरिता भारताच्या सर्वोच्च
 व्यायालयाचे सर्व आधिकार क्षेत्र निधीत आहे.
 कलम १२४ नुसार भारताच्या सर्वोच्च व्यायालयाने स्थापना

કુલમ ૧૩૧ નુસા (સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય)
 હે જામિનેય ન્યાયાલય કાદે. કુલમ ૧૩૧ નુસા (
 કાચિકત કાદે. કુલમ ૧૩૨, ૧૩૩, ૧૩૪ નુસા (
 સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયાયે મુઠ કાચિકારસેત્ર
 નુસા (સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયાયે કાપીલીમ
 કાચિકાર સેત્ર કાચિકત માદે. કુલમ ૧૩૫
 કલ્પમે કેડરલ કોટચિા કાચિકાર સર્વોચ્ચ
 ન્યાયાલયાત કાપીલ કુરવ્યાલહી વિશેષ રજેશી
 સંબંધિત કાદે. સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયાથા
 કાચિકારસેત્રાથા વિસ્તાયશી સંબંધિત માદે.
 કુલમ ૧૩૬ કાદી રિટ જારી કુરવ્યાથા કાચિકાર-
 શવ્યા સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયાત પ્રદાન કુરવ્યાશી
 સંબંધિત કાદે. કુલમ ૧૪૦ નુસા (સર્વોચ્ચ
 ન્યાયાલયાયે સદાયકુ કાચિકાર દિલે કાદે.
 સુપ્રીમ કોટલિ કાયદા ઠાનવૈયાયે
 કાચિકાર ઘટનેથા કુલમ ૧૪૧ નુસા (દિલેલે કાદે.
 સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયાનુસા (ઘોષિત કોલેલે કાદે.
 કાયદા દેશાલીલ સર્વ ન્યાયાલયાવ (
 વંચનકારકુ કાદે. સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયાથા
 પુનરાવલોકનાથા કાચિકારાયે સંપલ્કીકુરળ
 કુલમ ૧૩૭ મધ્યે કોલે કાદે. કુલમ ૧૩૮
 મધ્ય સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયાથા કાચિકાર-
 કોગ્રાથા લિગાડિત કાદે.

उत्क्रांती

महत्वपूर्ण घडामोडी घडलेल्या आपल्या
 64 वर्षांच्या प्रवासाने भारतीय व्यायाम्य -
 वस्थेचे जनेडू हावता होते. स्वातंत्र्याच्या
 सुरुवातीच्या वर्षात, उच्च व्यायाम्यांनी
 व्याधीडू आण्डाजाच्या प्रतिबंधित मयदिंथा
 पापर हायडू आण्डू उलाज्या संसदेसारख्या
 संस्थेचे नियंत्रण मडबुन केला जातो.
 ज्याचा वापर मोठ्या प्रमाणात व्याधीडू
 पुनरापलोडनाच्या शास्त्रज्ञांकडे जात
 जासे. व्यायाम्यवस्थेचे सुरुवातीच्या वर्षात
 तीन पुनर्र पैलू दिलेले. पहिला पैलू
 व्यायाम्यवस्था घटनात्मक मजबुतपणे पाळून
 इरते; दुसरा पैलू सरकारच्या विचार-
 शरणीवर (समाजवाद, शकारात्मक कृती आरक्षण)
 शोरण) प्रभाव टाडव्यास व्यायाम्यवस्थेचे
 लडाई दिला; तिसरा पैलू, घटना डुरुस्ती
 उरुमारगि पुर्व अधिशास आशण्याचा
 डायदेजीर विवेडू दाय भोव्य रडिडोण
 मानडू जाणे.
 आशाप्रकारे जरी व्यायाम्यवस्थेने डामेष्ट
 प्रस्तावे प्रकुरवाने जामिनदारी रड्डू अण
 बोडायदेजीर आण्डे माळमलेच्या बाबतीत
 उधी डाराये अकळघटन कलत्याचे घोषित
 केले अल्ले लरी ही लल्लु व्याधीडू
 पुनरापलोडनाच्या इच्छेबाहेर वेपव्यासगि मजुडू केले

दूसरा टप्पा

गोबिन्दाय	काणि	ज्ञानदीप	दस्तक्षेपथा
संवायान्या	दूसरा	टप्पा	निडालाने
शुद्ध	ज्ञानां; इत्थे	व्यायंयपरथेने	
मुलभूत	दृष्ट्या	कायद्यायी	व्यापदु
व्याख्या	दुरव्यास	शुद्धपात	केली.
सर्वोथ	व्याचालमाने	१० व्या	धरना-
दुर्लभीय्या	धरनात्मकुतेवर	पुनर्विद्या	
केल	काणि	संज्ञान	सिगे प्रदले
उद्ध	केली -	त्रिथे	व्यायंयपरथेने
संसदेशी	संघर्ष	दुरगे	राजले होते.
व्याचालमाने	निर्णय	दिका	की,
संसदेशी	धरनादुरलसी	दुरव्याची	बाधि
मुलभूत	काचिदारांची	दुबोर	छाननी
दुरवाजा	व्यायंयांथ्या	काचिन	आहे.
	थोडक्यात	सर्वोथ	व्याचालमाने
संसदेशी	त्रिथे	वैश्यानिदु	सार्वभौमत्व
नाडाले	काणि	मालमत्तेथ्या	काचिदारांची
संवांचित	बाबीपदी	व्याचीदु	पुनरावली-
उज्या	काचिदा	बादल	केल.
भामुठ	व्यायंयांमिडा	काणि	संसदे
थांथ्यात	संघर्षाची	स्थिती	निमणि
ज्ञानि	कापले	व्यर्थथ	पुनः प्रस्थापित
दुरव्यासवि	संसदेने	शर	वी धरनादुरलसी
मंभु	केली	थ्याने	गोलंडु नाथ
प्रदुरवाली	निर्णय	दुलं	व्यल.

व्यायामाने निर्णय दिला ही ,
 संसदेची धरणादूरस्ती दुरव्याची शास्त्रे
 मुळभूत काचिडारांची इठोर छाननी
 धान्यांच्या काचिन आहे. चोडक्यात ,
 सर्वोच्च व्यायामाचे संसदेक तिचे
 पंधानिदु आवर्माप्रत्व नाडारुळे काचि
 माळमलेच्या काचिडाराशी संबंधित
 बाबींपरही व्यायीदु पूर्णरिपळोदुनाच्या
 काचिडाए बहाळ डेला. संसदेने डेलेकी
 ही इरस्ती व्यायामाळ एतिहासीदु
 डेवपानं ह भारती निडारुळे केव्याय
 डारवीभूत हरकी , याने राज्यघरनेत
 इरस्ती दुरव्याच्या संसदेच्या शार्वमाप्र
 काचिडाराए निर्बय कादले.

सर्वोच्च व्यायामाच्या १३१३
 व्यायाममुतीच्या धरणात्मदु अंडपीडाने बहुप्रताये
 (६ व्यायाचीजांनी समर्थन डेले.) असा निर्णय
 दिला ही , कुळम ३६८ कांतर्गति धरणादूरस्ती
 दुरव्यासवि संसदे सर्वोच्च अयुनही ती
 घरनेच्या 'मुळभूत' संस्थेत' बूळ डरु
 जडन नाही. या निडालाने सरकारच्या
 विशेषाळ काचिची लोंड फुटले. भारताचे
 सरकाराच्या म्हुन व्यायामुती (१.११.२-
 यांची लिमुष्ती दुरव्यासवि तीन शरपति
 जेवळ कासलेल्या व्यायामुतीन अमृतधु
 शीतीने डावलव्यात काळे.

हे सर्वज्ञान आहे. त्यानंतल्या संघर्ष
 पंतप्रधान हंदिरा गांधी यांच्या निवडवृत्ती-
 थ्या पंचलेत्या समावेश असलेल्या
 शान नारायण प्रदुलगत शिगेला पोहचला
 अलाहाबाद उच्च न्यायालयाने श्रीमती
 गांधीची निवडवृत्ती रद्दवाला ठरवली आहे
 त्यानंत १९४५ मध्ये ज्ञानीबाणीची
 घोषणा केली. ज्याचव्यवस्थेला स्वल्पेण
 इलाकिल इरव्याथा मार्ग तयार केला.
 शास्त्रिय ज्ञानीबाणी जाणो ज्याच-
 मुलीच्या डाकनव्यातुन ज्याचव्यवस्थेचे
 शान्डीय उरण वाढायला सुहवात झाली.
 जाले म्हानले जाते. वादग्रस्त जातिरिप्त
 जिल्हा दंडाधिदुरी गढवालपु एव्वपिष्यकु
 इकम २१ फौलगत जीपनाथा फाधिदुरा
 निलंबित इरव्याथा सरकारच्या कृतीचे
 समर्थन इकन न्यायालयीन अरणागतीला
 प्रामुख्याने हातमा (लापला या
 निडाकाने उच्च न्यायालयी
 संस्थात्मक अयुशहितता उधड इरव्या-
 वरोवरस्य देवातीला घटनात्मक लोडशा-
 हीकुरिता जरा निचांगु दंडाधिक
 ज्ञानीबाणीची दबाबदुरी ही राष्ट्रपतीच्या
 हातायाकी दंडाधिक्यात येते.

तिसरा टप्पा

कतिरिप्ल त्रिप्ल दंडाधिकारी
 जवळपूरनंतरच्या टप्प्यात व्यायालयाने
 संस्थात्मक मंचन इतले. आणि
 विशेषतः धरणात्मक व्यायालयानी
 जाण लिलफा कंपड जापल्या
 सुधारणा दुरव्यात वेळ वडला नाही.
 तरी कतिरिप्ल त्रिप्ल दंडाधिकारी
 जवळपूर प्रकरणाचा निडाल
 कामधाय्या आहवालांवर शाहिल, परंतु
 खुप विलंबित व्यांवे तो स्वल्पेण
 उकथुन टडका गेला, तरी एड संस्था
 मजुन व्यायव्यवस्था योग्य होण्यास
 निश्चितय उत्सुक होती. शाहिय
 ढाणीवाणीच्या डाहान इतले पुडसाज
 भरुन डाह्याराही, मनेडा गांधी विश्व
 संघराज्य भारत प्रकरणात व्यायालयाने
 आणि त्यानंतरच्या निष्ठांनी डलम
 २१ ची व्याप्ती पाहून जीवनाच्या
 एड भाग व्यापक रूप दिडला.
 मनेडा गांधी प्रकरणात जेव्हा
 व्यायव्यवस्थेने नामुद केले डी कुंम २१
 मध्ये जीवनाला कथिप खनविनाय करी
 सर्व क्रियांचा कंतमले घाते.

निष्पक्षता, व्यायता आणि अनियंत्रित
 ता समाधिष्ठ इरव्यासति डापघाडोर
 स्थापित इलेला प्राथियेक एड
 नवीन आर्च प्रदान देण. व्यायक्या-
 ने डामगा, शिवासी आणि सामान्य
 जनतेक त्यांच्या सामुहिक आचिडारांच्या
 उल्लंघनाविरुद्ध व्यायक्यात दाद मागव्याय
 आचिडा दिना. आडाप्रडोर, हनुड्ड व्याय-
 वस्थेने जनहित याचिडा उल्लंघनेने
 वापरून मुलभूत आचिडारांच्या व्यापड
 व्याय्येडोर व्यायीकु शक्तिमतेये युग
 निमणि देके. जाहित यायीडेच्या हांतीया
 प्राश्मविदू देतिहासीड एस. पी. गुप्ता
 विरुद्ध भारताये राष्ट्रपती आणि इतर
 हा होता.

निडाक देगना व्यायमुती एवपी. गुप्ता
 विरुद्ध भारताये राष्ट्रपती आणि इतर हा
 होता. पी. एन. भगवती मंगले डी, शार्वजिनेड
 युडीये दिवा शार्वजिनेड व्यापतीये निवारण
 इरव्यासति एखादी डारवार्ड इरव्यात पूरेशा
 रस अशतवार आणि प्रामाणिकपणे वागव्याय
 शार्वजिनेड शरव्य व्यायक्यात जाडु
 अडुलो. आडाप्रडोर व्यायक्याने डामगा,
 शिवासी आणि सामान्य जनतेक
 त्यांच्या सामुहिक आचिडारांच्या उल्लंघनाविरुद्ध
 व्यायक्यात दाद मागव्याय आचिडा दिना.

द्वारण सामुहे 'न्याय मिहविद्याया'
 विस्तार होईल. जगति मासिडा दायण
 इरव्याडरिता व्यायाम्याने दिलेला शक्ति
 पुत्तेजनामुठ कागेडु शार्वजनिडु उत्साही
 व्याधि, वडीलु काणी शंभरसेवी संख्यांत
 मानवी हव्यांचे उलंघन मांडिल्याचे हव्यु
 बाल हव्यु, वेठगिगा, पयविरण प्रदुषण
 काणी कागदी घळात्मडु तसेय प्रशासन -
 विषयडु समस्या यासरण्या सर्व प्रदास्या
 मुद्दयांप (गळे दायण इरव्याय प्रोत्साहित
 डेले. श्वाप्रडारे, हेरेडु कायनि जनहित
 मासिडेने, व्यायाम्याने मानवी प्रतिष्ठेय ह
 जगव्याथा काधिडा, उपजीवीडेया काधिडा
 काणी निशेगी वातावरणाया काधिडा
 यासारण्या कांतनिहित काधिडारांच्या कांतकावि
 इरव्यासदि मुळभूत काधिडारांच्या (मणजे मुळभूत)
 काधिडा, विवेणत: इळम २१) उल्लेखितेन विस्तार
 डेला.
 जनहीत मासिडेच्या पकीडे ज्याने
 व्यायाम्यवश्येयी पड्ड लक्षणीपरिता मजबुन
 डेळी, त्या व्यायाम्याने शक्तियतेच्या
 हव्यांत व्यायाम्याला स्वतः व्यायाम्याच्या
 निमुळती इरव्याया काधिडा देण्यात काळ.
 व्यायाम्याने निमुळत्यामध्ये डार्यडारी हस्तक्षेप
 जोषीत, व्यायाम्यांना स्वामत्ता राशता
 यावी मासोवलय या निर्वाया काय -
 उमडुवत काघाडी सरकार काळोच्या या -

मा डाक्यापधील व्यापारधीन वयस्थ
 वावणे हा होता. तीन व्यापाधीशांशे
 खरे म्हुन जोडयल्या नागाच्या निडा-
 लांच्या मालिडेत व्यायव्यवस्थेने हे डेले.
 अवोस्थे व्यापार्याने १९९८ मध्ये तिया
 व्यापाधीशांच्या खरेल्यात व्यायमुतीतीये
 निमुष्ती जागी वाडली डेवठ व्याय-
 मुतीदोरे डेळी नाडिल जोशी प्रगाळी
 तमाए इरण्याये जावाहन डेले, तिये
 निमुष्तीशबि इतर व्यायमुतीयाही
 अहीयपणे शकळ घेतळ जातो.
 व्यायमुतीये निमुष्ती जागी वाडली
 डेवठ व्यायमुतीदोरे डेळी जाते. डिंपा
 नाडिल जोशी प्रगाळी (डॉकेजियम प्रगाळी)
 २०१५ साली राष्ट्रीय व्यायीकु निमुष्ती
 ही इमील - इमी डायडिरी हल्ले-
 पालए - जोडव्य व्यायारधीन बनने.
 मात्र मा डायस्थान डोही तल्लुदी
 होत्या, ज्या चिंतानेन होत्या.
 ल्यांच्या डडुण निमुष्तीया जोशियाए
 डाडुण छेव्याया शंसदिया हा प्रयत्न
 जोडव्याये पाडुण जाय सद्वीय
 पंडपीडाने लया डायडो घेलावाह्य
 ठरपळ.

यांचा टप्पा

यांचा टप्पा २०१४ साली खुद्द होमा,
जेव्हा ३३ देशांमध्ये कायदे कायदा
एकत्र पहाऊन प्रथम वादग्रस्त मिशन
लोड प्रतिनिधी, संसदे आणि व्यापकपद्धती
अंश्यात्मक स्थिती पुढा एडव्हो घाननी-
यांनी काही व्यापकपद्धती लोड प्रतिनिधी-
च्या वादग्रस्त निविदे देत आहे. आणि
व्यक्तिच्या जीवनाचे आणि व्यापकपद्धती
व्यापकपद्धती रक्षण इतरात ले योग्य
कुमिका घेत नाही आणि रिडा होत
नाही दिवत होत असतांना मानवतावादी
संघटकाच्या उदाहरणात व्यापकपद्धती विशेषतः
उच्च व्यापकपद्धती आणि सर्वोच्च
व्यापकपद्धती आणि उच्च व्यापकपद्धती
आवृत्तिका असण्याची दृष्टी घेऊन
उच्चतः ही खला व्यापकपद्धती खुद्द देते.
ही व्यापकपद्धती या साल देते की,
व्यापकपद्धतीमधील व्यक्ति आणि आयुषी
मजबूत आहे.

शाखाच्या उदाहरणात वेगवेगळ्या
इकात व्यापकपद्धतीने विविध प्रतिशांदांना
ने गुमानत। भारतीय व्यापकपद्धती आणि
लोडवाही वादग्रस्त आणि सुरक्षित
इतरात कार्यत महत्वाची भूमिका
वजावली आहे. हे अगदी सुरक्षित
आहे.

व्याप प्रणाली

आपण भारतीय असल्याचा आपल्याकडे सार्थ कामिमान आहे. तितक्याच आपल्याकडे आपण आपल्या भारतीय शक्यतेनेच कामिमान आहे. आपली भारतीय लोडबाही चार काचार उत्तमावर डमी आहे. - विधीमंडळ, लोडबाही, व्यापव्यवस्था आणि प्रसार माध्यमे वाकबाहीची, जाती या चारही उत्तमाच्या सामर्थ्यावर आपकंजून असले, आणि हेच काचारस्तंभ (इमेज) ना पुरव देते. डोनाही काश्चि काचारस्तंभ लोडबाहीच्या रचनेला डीमक्षत इतले. प्रत्येक काचारस्तंभाने त्यांच्या पथरचे कसलेल्या डायलोग मध्ये सर्वोत्तम आणि व्यापक दुब्लिडोनाने काम केले पाहिजे. शब्द डेके आहे. डी प्रत्येक काचारस्तंभाने हे कटिफोरपणे डायलोग उचलत असले त्याचप्रमाणे शक्यतेनेच व्यापव्यवस्थेच्या रचनेतथायी लक्षणे डेके आहे. व्यापव्यवस्थेची प्राथमिक मूमीडा म्हणजे सामाजिक सुव्यवस्था राखणे विवादांचे निराकरण करणे, डायल आणि नियमांची डिटिडोर कामकंजतावणी करणे. पाश्चिमीची पवि न इतला सर्वांनी समान संरक्षण प्रदान करणे.

- श्रीमंत असो वा गरीब, पुरुष
 असो ही माळी डोंग्याही घर्म दिवा
 नातीतली व्याधी असो डाभधारसमोर
 प्रत्येकजण समान आहे. गेव्हा कापण
 डाभदा काणि व्याथाया विचार करता,
 तेव्हा कापल्या समोर व्याथालयाये
 चित्र उभे राहते. परंतु व्याथालयात
 गाणे हा एक दिव्यकट व फ्लेशदायक
 कबुभव असु वाडतो. कापला कापल्या
 व्याथप्रणालीवर विश्वास आहे, व
 तो असणे कावश्यक आहे.
 व्याथालय ही जोवट्या अशी
 गाणा आहे. जिथे कापण
 कापल्या काचिडारांचे संरक्षण काणि
 व्याथ मिश्रवण्याची कापेदा उरु
 वाडतो. सरका व इतर यंत्रणा
 जिथे उपयुक्ती करतात. तेव्हा
 भारतीय जागरिक मजून कापली
 लक्षा घेवून व्याथालयात
 जाणु वाडतो.
 काज मी कापल्यात व्याथव्यप-
 श्येवाफल थोडीशी माहिती देणार
 आहे. व्याथालयाये डाम व्याथमुती
 व्याथाचीश दिवा व्याथदंडाचिडारी
 यांच्या अस्थहालेषणी दिवाणी
 दिवा डोंजदारी खरल्यांमाफत
 होते. परंतु या लेखात मी
 पुस्तक डोंजदारी खरल्यांशीपाय
 लिहणार आहे.

जेठलेनुसार क्रम कायद्यास

सर्वोच्च	व्यायालय	प्रथम	स्थापनापर
आयुक्त	त्यांत	उच्च	व्यायालय
आणी	त्यांत	जिल्हा	व्यायालये
आहेत.	या	व्यायालय	विषय
प्रकारचे	खले	यांत	उदाहरणार्थ,
डॉ. कुमिडु	डॉ. मंगार	दिवानी	गुल्शेगारी,
आयुक्त	गुल्शे व.	प्रत्येक	डोरचि
आय क्षेत्र	आणी	आयुक्त	वेगळे-वेगळे
आयतान	राज्य	आयतान	त्या-त्या
जिल्ह्यातील	प्रकरणांची	संख्या	व लोडसंख्या
विषयात	घेवून	प्रत्येक	जिल्ह्यात
व्यायालय	स्थापन	केली.	जिल्हा
स्थापना	आपल्या	व्याय संस्थेमध्ये	श्रीगीबद्ध
अर्थ	प्रणाली	आवक्याले	आहे श्रीगी-
आयुक्त	स्थापना	प्रणालीमुळे	ह्यावदारी
आयुक्त	इतक्या	संस्था	आणी
निर्माणपणाची	हमी	यामध्ये	स्थळता
येते.	आणी	मजबूत	श्रीगीबद्ध
प्रणालीमुळे	श्रीगीबद्ध	व्यवस्थेक	कार्यक्षम
आणी	यशस्वी	इतका	येते. या
श्रीगीबद्ध	स्थापना	प्रणाली	मध्ये
अवधि	वर्या	क्रमांत	येतो तो म्हणजे
1	सर्वोच्च	व्यायालय	हे विक्रीत आहे.
अधीक	व्यायालय	आयुक्त	
प्राप्त	ह्याले	आहे.	

त्याला प्रारंभिक काधिकार क्षेत्र असे
 म्हणतात. हाही खाले पुस्तक सर्वोच्च
 न्यायालयात न्यायालय उद्घाटनाचे भारत
 सरकार आणि राज्य सरकार यांच्यातील
 वाद हेतू सरकार आणि राज्य सरकारच्या
 डायरेक्टिव्ह प्रश्न मुळभूत अधिकारांचे
 संरक्षण इत्यादी. पुनर्निर्माण अधिकार
 क्षेत्र मगजे इंग्लंडी उच्च न्यायालयाने
 दिलेला निर्वाण पुनर्निर्माण इत्यादी अधिकार
 पुस्तक सर्वोच्च न्यायालय आहे. देशातील
 राजपतीला डायरेक्टिव्ह सला देण्याचा
 अधिकार सर्वोच्च न्यायालय अप्रमाण
 देण्यास सर्वोच्च न्यायालय शिक्षा
 इत्यादी अधिकार आहे. देशातील
 नागरी शक्ति मिळालेला मुळभूत अधिकारांचे
 संरक्षण इत्यादी अधिकार सर्वोच्च
 न्यायालय प्राप्त झाला आहे. आपला
 देशातील विविध उच्च न्यायालये आणि
 इतर न्यायालयात झालेला सर्व खर्चा-
 वरील आपील सर्वोच्च न्यायालय
 उद्घाटना अधिकार आहे. सर्वोच्च न्यायालय
 मुख्यतः विविध शक्ये / हेतू जातील
 प्रवेश, इतर न्यायालय आणि न्यायाधिकार
 वांच्या उच्च न्यायालयांचे निर्वाण
 विरोधात आपील प्रकरणे हाताळते.

सर्वोच्च न्यायालय हे देशातील
 विविध सरकारी अधिकारी तसेच डेप्यु
 सरकार, राज्य सरकार यांच्यात वाद मिळते
 सर्वोच्च न्यायालयाने द्यावित कीलेला नियम
 निवाड। कांतिम मानकां ज्ञातो व भारतातील
 सर्व न्यायालयात लागू होतो. तसेच सर्वोच्च
 न्यायालयाचा नियम / निवाड। डेप्यु व राज्य
 सरकारला वांचणदारु आहे. सर्वोच्च
 न्यायालयाचा नियमाचा काढावा घेतला
 जाऊ शकतो. माध्यमांद्वारे डिवा तदर्थ
 पक्षाच्या अधिकारुनेद्वारे अधिकाराने उलघन
 जाल्याची माहिली प्राप्त झाल्यावर
 सर्वोच्च न्यायालय आयदेशीर
 प्राहियेकांतर्गत शु - मोठो दाखल दुहन घेते.
 दिशा निर्देश, आदेश डिवा रिट जारी
 दुरव्यास सर्वोच्च न्यायालय अधिकार
 काहेल. १ उच्च - न्यायालय उच्च - न्यायालय
 श्रेणी बद्ध शकलेल्या दूरज्या रत्तरावर
 काहे. भारतात २५ उच्च न्यायालये आहेत
 प्रत्येक राज्यासाठी १ उच्च न्यायालय
 काहेते. उच्च न्यायालयाने मुळ अधिकार द्या
 म्हणजेच जेव्हा संसद काणि राज्य
 विधानसभेच्या सदस्यांशी संबंधित
 वाद उद्भवतात.

वैवाहिक वाद , कौटुंबिक विवाद ,

व्यायाम्यास्य अपमान इत्यादींशी संबंधित
असल्यास कोणतीही व्याप्ती घेत उच्च
व्यायाम्यास्य जाऊ शकते, कोणत्याही
व्यक्तिच्या मुलभूत अधिकारांचे उल्लंघन
झाल्यास ती व्याप्ती घेत उच्च
व्यायाम्यास्य जाऊ शकते. (सर्वोच्च न्यायालय
क्यातही हे अधिकार आहेत. उच्च

व्यायाम्यास्य इतर व्यायाम्यास्य
दिलेला असे खरेल हस्तांतरित केले
नालास. उच्च व्यायाम्यास्य त्याच्या
हद्दीच्या आधिग व्यायाम्यास्य विरोधात

अपीलाची सुनावणी इतराच्या अधिकार आहे
कोणत्याही व्याप्तिले योग्य दिशेने
मरिद्विनि इतराच्या अधिकार उच्च

व्यायाम्यास्य आहे. उच्च व्यायाम्यास्य
दोन विभाग केलेले आहेत. दिवाणी
खाणि कोतवारी कार्यक्षेत्र, कोतवारी खरेल-
मध्ये शत्रु व्यायाम्याशी संबंधित

निष्कार / निर्णयास समावेश झालेले. उच्च
व्यायाम्यास्य आधिग झालेली इतर
व्यायाम्यास्य उच्च व्यायाम्यास्य कार्यक्षेत्रात

भेतास कोणत्याही व्यायाम्यास्य व्यायाम्यास्य
प्रलंबाधित असलेल्या खरेलास कार्यक्षेत्रात
महत्त्वपूर्ण प्रश्न समाविष्ट झाल्यास
व्यायाम्यास्य प्रलंबित हेच शकते.

व्यापारपाल्या अवमान केल्याप्रकरणी
 शिक्षा दिवा दंड करवा कोन्ही
 देण्याच्या कायद्यां उच्च न्यायालयाला
 आहे. विमानिदेश, उदादेश दिवा रिट
 जारी इरव्यास उच्च न्यायालयाला हे
 कायद्यां आहेत. उच्च न्यायालय राखणी
 सर्व डॉक्टरांनी गुन्हे दाखल करू
 शाकतात, न्याय मृत्यूदंडाची शिक्षा देऊ
 आयु आहेत. उच्च न्यायालये निपडणी
 संबंधित प्रकरणे दाखल करू शाकतात
 डॉक्टरांनी न्यायालये 2 प्रकारची आहेत.

सत्र न्यायालय व महानगर दंडाधिकारी
 न्यायालये - डॉक्टरांनी गुन्हा हा डेव्ह पीडित
 विरुद्धच जाही तर संपूर्ण समानाविरुद्ध
 गुन्हा आहे. काणी म्णूनसु राज्य संपूर्णपणे
 समताये प्रतिनिधीत्व करते. काणी सरकारी
 वडील म्णजे त्यांचे प्रतिनिधीत्व करतात.
 डॉक्टरांनी न्यायालयाला सर्व गुन्ह्यांच्या
 यरला सरकारी वडीलांचे घ्येय पुष्क वेणी
 व्यक्तिला शिक्षा करणे नवे तर न्याया-
 लयाला योग्य नियम घेता यावा, यासाठी
 मदत करणे हे आहे. नडुतांश एडनांमळे
 कारोपी ० यक्ति सामान्य मानूस करतो
 काणी त्याला दामघाया विषय
 माहित नसतो.

म्शुनय लखाद्या आशेपीकं रचनः
 स्या कावडीच्या वडीलाद्वारे आपला बंधव
 डुरव्यास/ हव्क असतो. भारोपी डिवा
 त्यांचे कुंडल कथित गुन्हेगारी विरुद्ध
 भारोपीच्या बायाप डुरव्यासाबि वडीलाची
 जेमगुड इरु वाडतात. भोय न्याय
 भाणि सरलाची बायणी सुरफीसपणे
 डेव्यासाबि हे आपश्यकु आहे. जर
 भारोपीचे लखाव वडील डेव्यासाबि पुरेसे

धन नसल्यास त्याला राज्य सरकारच्या
 अर्थनि धियादी वडील दिले जाते.

आशा कानेड योजना आहेत
 ज्याद्वारे गरजू भारोपीस विनामुल्य
 डायरेक्डीर मदत मिळु वाडते. इनिष्पी
 व्यायालयत मुदीक वगीडरण डेले जात
 आहे. अज व्यायालय व्यामीडु दंडाधिडारी
 प्रथम दिली जाते आणि प्रथम शेणी,
 डायडारी, दंडाधिडारी / विशेष दंडाधिडारी

व्यायालय. महानगर व्यायालय - दहा कार्य
 डिवा त्याडुन काथिडु लोडरसंख्या अलकेल्या
 प्रत्येड महानगरीम कोगाल हे व्यायालय
 व्यापीत आहेत. सध्या मुंडडीत 64
 महानगर दंडाधिडारी व्यायालये आहेत.
 ही व्यायालय 16 व्यायालय परिसरात
 आहे. या व्यायालयात डोणलही गुन्हा
 जाळ्यांगेल प्रथम सरक जाळपिले जाते.

प्राथमिक व्यापक आहे, जेथे खरे
 चालवले जातात. 3. सत्र व्यापक - राज
 सरकारने प्रत्येक सत्र विभागासाठी
 कृशी मात्र सत्र व्यापकाची
 स्थापना केली, आहे दिवाणी व्यापक
 दिवाणी कायदाशी संबंधित विवादाच्या
 निपटारा करते, तर सत्र व्यापक दिवाणी
 व्यापकतः कुत्रदारी खल्यांशी संबंधित
 असते. सत्र व्यापकाच्या शासने खल्या
 सुद्धे आल्यांतून निव्वळ दियेदी पक्षाच्या
 वादिलाने आरोप केल्याने आरोपी दोषी
 ठरत नाही.

सत्र व्यापकात आलेल्या
 पहिल्या सुनावणीच्या वेळी सरकारी
 वकील आरोपींवरून खलीफरण
 देऊन हा खल्या सुद्धे करतात. दोन्ही
 बाजूने शाह केलेल्या लिखित दावदपत्र
 जाणी पुरावे यांची छाननी केल्यावर
 व दोन्ही बाजूंनी ऐकल्यांतून
 सत्र व्यापकाच्या व्यापकाची पुढील -
 पेडी कोणताही नियम घेवू शकतात.
 कोय पुरावा / साक्षीदार केल्यावर
 आरोपी दोषी ठरतो. सत्र व्यापकाच्या
 आदेशाविरुद्ध अपील त्या राज्याच्या
 उच्च व्यापकातून दाखल करता येते.
 आपल्या लोड्याही देशात व्यापकपक्षेची
 प्रमुख भूमिका करते.

व्यायामपीन संगणक स्थानं
 आनी वाक्युट इरव्यालणि भारतीय राजध-
 एनेने महत्वपूर्ण भूमिका बजावली
 व्यायामपीन संगणक ही नेहमी
 स्थलं आनी वाक्युट असणे कायस्थ
 आहे. आपल्या देशातील प्रत्येक नागरी-
 शाखा हिताने संरक्षण इरव्यालणि व्यायाम-
 लये महत्वाची भूमिका बजावतात.
 डोगलीही व्याक्ति आपल्या अधिकाराच्या
 गौरवापरु इरुन परस्थि | अधिकारु |
 आतिक्रमण इरुत नाही. ना यापरु देशाच्या
 व्याय संगणक लक्ष ठेवणे लागते.
 व्यायामचे शैलीबद्ध स्थानेच्या
 इनिष्ठ व्यायामाले डोगलीही व्यक्तिसु
 व्याय जाडारलु असल्यापरु द्विवा व्याय
 असे पाटल असल्यापरु नागरीड उच्च
 व्यायामालात आपील इरु शकतात. अशा
 पद्धतीने रचना विकसित इली आहे.
 मुख्य प्रशासकीय अधिकारपैडी एडमिशन
 भारतीय नागरी शांन। योग्य प्रशासन
 आनी व्यवहृत व्याय मिळवून देणे
 जेव्हा एखादा वाद उदभवतो तेव्हा
 आपल्याक शक्यपणे व्यायामाचे परवाने
 ठेवावतात कामे पाहिजेत लोकांन।
 त्यांच्या देशातील व्याय वितरण
 प्रवाहिन विश्वास काले कायस्थ आहे.

डायरेमंड्ह , कार्किरिमंड्ह पानंत
शासन व्यवस्थेचा महत्वाचा भाग म्हणजे
ज्याच व्यवस्था हीच. ज्याच व्यवस्था समाजा-
मध्ये कार्य स्वबळ करते. समाजामध्ये
नियमांचे, डायघांचे उल्लंघन दुराजांना
शिक्का देऊन ज्याच देव्यासि योथे
डाय पद्धती असणे गरजेचे आहे.
घटनात्मक तरतुदींच्या कार्य लावण्याचे
महत्वाचे कार्य या ज्याच मंडळाक
दुराचे लागते.

कोडिवाहि समाजात डायघाच्या
यांडीक महत्वाचे स्थान असते. आणि
ज्यामंड्ह त्याका वाडुटी देते. भारतीय
संघराज्य आहे. दुहेरी शासन
पद्धती कापण स्वीकारलेली आहे.
काणि ज्याचव्यवस्था माग (डा.त्मक
स्थळाची आहे. ज्यामंड्ह
काडुमाणी उतरण स्थळात भारतामध्ये
डायरल आहे. भारतीय ज्याच व्यवस्थेची
भाग पाय मध्ये प्रकरण 4 मधील
उल्लंघन 124 ते 147 मध्ये तरतुद आहे.
उच्च जमायाळ्याची तरतुद आहे आणि
6 मधील प्रकरण 4 मध्ये उल्लंघन 214 ते 231
मध्ये हे तरतुद दिलेली आहे

संचालनपूर्व कालातील न्यायव्यवस्था

सर्वोच्च न्यायालय ब्रिटीश कालात १८६१ च्या कायदानुसार मुंबई, मद्रास, बंगलूर, लाहोर, अलाहाबाद, पटना या ठिकाणी उच्च न्यायालय स्थापन करण्यात आली. भारतातील या सर्व न्यायालयांवरील सर्वोच्च असे उच्चमधील प्रिंसीपल कोर्ट होते. भारत सरकारच्या १९३५ च्या कायदानुसार फेडरल कोर्ट ऑफ इंडियाची स्थापना झाली. संचालनपूर्व फेडरल कोर्ट ऑफ इंडिया च्या जेटी २६ जानेवारी १९५० रोजी सर्वोच्च न्यायालय-भाषी स्थापना केली येथे उच्च न्यायालय

सर्वोच्च न्यायालयातील न्यायाधिकांची पात्रता

- ① सर्वोच्च न्यायालयातील न्यायाधीश म्हणून नियुक्ती होणारी व्यक्ती भारताने जागरित ठरवावी.
- ② उच्च न्यायालयात पाच वर्षे न्यायाधीश म्हणून काम केलेले ठरवावे.
- ③ सर्वोच्च न्यायालयात उच्च न्यायालयात किमान ६६ वर्षे वाढिली गेली ठरवावी.

व्यायाधीशांची नेमणूक

सर्वोच्च व्यायालयामध्ये मुख्य आणि इतर व्यायाधीशांची नेमणूक राष्ट्रपती करतात. भारताच्या सर्वोच्च व्यायालयामध्ये सर व्यायाधीश व इतर 30 व्यायाधीश असतात. ही संख्या ठरविण्याचा अधिकार संसदेला आहे.

व्यायाधीशांच्या कार्याकाल

भारतातील राज्यघटनेनुसार सर्वोच्च व्यायालयामध्ये प्रत्येक व्यायाधीश वयाची 65 वर्षे पूर्ण होईपर्यंत काम करू शकतात. व्यायाधीशांना पदावरून हटवणे हे इतर 124 च्या मध्ये स्पष्ट केले आहे. संसदेच्या वेळी सभागृहात ठराव संमत करून राष्ट्रपतींच्या आदेशानुसार व्यायाधीशांना बहाल करता येते. या पदावर लक्षात येते की, व्यायाधीशांना नेमणूक किंवा पदस्थिती संसदने अधिकार द्यावेचं उचित आहे.

शोध

इतर 1246 नुसार सर्वोच्च व्यायालयामध्ये व्यायाधीशांना पदावर नेमणूक झालेला व्यक्तीला शोध किंवा प्रतिज्ञा राष्ट्रपती किंवा त्यांनी नियुक्ती दिली जाते.